

УДК 821.161.2.09«19»

Вікторія Бойко

РОДИНА ЯК ЦЕНТР УСЕСВІТУ ЗАКАРПАТСЬКОГО СЕЛЯНИНА У ТВОРЧОСТІ ІВАНА ЧЕНДЕЯ

У статті йдеться про родину як центр творчого всесвіту Івана Чендея. Спорідненість духовного і тілесного рівня, яка виникала між людьми у верховинській садибі, знаходить відтворення в оповіданнях, повістях і романах закарпатського письменника. Адже найчастіше це були найближчі кривняки, сім'я чи родина, рід. Акцентуація на родинній спорідненості стала у текстах І. Чендея синтезом автобіографічності його творів із архетипною основою закарпатського народного світобачення.

Ключові слова: побут, архетип, архетипний образ, гражда, прототип, часопростір.

Навіть поверховий аналіз творів Івана Чендея, особливо повістей і романів, переконує, що в абсолютній більшості у них прототипами образів матері, батька, їх родичів і дітей були власні мати, батько, діди і бабусі, материні й батькові брати й сестри, брати і сестри самого Івана Чендея. Це можна пояснювати особливістю ідіо-стилю письменника — типізація, узагальнення тільки на основі відтворення конкретних реалій, від штрих-деталей до цілісних людських характерів і більшого чи меншого часопростору. Адже для абсолютної більшості персонажів (не тільки нараторових родичів, але й інших дійових осіб — головних і друго- чи третьорядних) у творах І. Чендея існував конкретний прототип. Це стосується письменницького кола в обласному центрі, яке знаходить відтворення у текстах верховинця. Старожили й досі називають конкретних мешканців Дубового чи прилеглих сіл, котрі стали персонажами у творах письменника. Шкода, але таких старожилів та їх спогадів про Чендеевих прототипів із часом стає все менше й менше, тому не завжди можна з'ясувати, а чия ж постать дала канву для того чи іншого образу творів І. Чендея. Проте завжди можна припускати, що будь-який персонаж письменника, навіть найдрібніший, мав свій прототип, просто не кожен раз односельці можуть його «відчитати», або з відходом у вічність старих дубівчан згадки про цей прототип пішли разом із ним безповоротно.

Однак на таку потребу письменника мати конкретну, реальну постать, яка у художньому тексті зазнає доповнення, узагальнення, а отже, й трансформації, накладається нерозривна єдність Івана Чендея з родинним гніздом, батьківською сім'єю та дубівською родиною. Це стосується не тільки батьків чи братів-сестер, із якими він часто зустрічався й після переїзду до Ужгорода. Родова спорідненість відчувається і на підсвідомому, можливо, генетичному рівні. Син Іван у сім'ї Чендеїв народився з братом-близнюком Петром, котрий у дитинстві став калікою на все життя через бідність, неможливість продати корову чи шмат поля для його лікування заради прогудування здорових інших дітей. На всі подальші роки письменник відчував якусь незрозумілу провину перед братом, власну й інших родичів, за те, що той ніби взяв на себе покуту за чийсь інші гріхи. Тому відповідну назву отримує розділ із автобіографічної «Луни блакитного овиду» — «Брат покутує «гріх»».

Значне місце у творчому доробку Івана Чендея займає образ матиної сестри та рідної сестри наратора, прототипами яких були, відповідно, рідна тітка і сестра письменника. Образ тітки ніби доповнює материн образ, робить його випуклішим. Разом дві сестри («Кринична вода (Сестри)»), нібито різні зовні й за характером, є двома іпостасями-різновидами єдиної ідеальної верховинської жінки, матері. Також вони

виступають речниками «жіночого різновиду» верховинських уявлень про світ, народної моралі, уявлень про добро і зло, про сенс буття на землі, про правильні вчинки, пройдений і майбутній шлях.

Мабуть, як жіноче *alterego* письменника сприймався образ сестри-лікарки, яка найчастіше у творах називається справжнім ім'ям Анна. Наратор не приховує власної гордості та гордості родичів від того, що дівчина з сім'ї бідного селянина-верховинця здобула медичну освіту, стала першою серед дубівчан «докторкою» («Який світ настав! Лікар з простих селян! Та ще й жінка! Хіба колись таке могло наснитися?.. Незаможні про таке не сміли й подумати» [6, 286]). Вона, як і письменник та наратори його творів, здобула вищу освіту, стала представницею інтелігенції в першому поколінні, переїхала жити до великого міста.

Не тільки у цьому, проте, відчуває письменник особливу «співзвучність» із рідною сестрою. Його особливо приваблює те, що серед різних людей в обласному центрі Анна не розгубила тих світоглядних цінностей, які їй прищепили змалку. Вона з пошаною ставиться до селян, простолюду, з якого вийшла і до якого можуть з погордою ставитися «інтелігенти», дитинство яких так само пройшло в небагатій верховинській хаті. Латентний контраст між медиками з однаковим походженням і різним ставленням до людей стає одним із принципів побудови вже згадуваної повісті «Кринична вода (Сестри)». Верховинським діалектом грубо кричить хірург на хвору жінку: «Я вам казав, бабо, іще мало чекайте!» [6, 414]. Однак зразу добрішає і лікує її, як тільки ніби непомітно жінка впускає йому на стіл червінець. Згодом жінка знаходить справжнє лікування у доньки в Ужгороді, яка дотримується материних настанов: «Нічий біль най не пройде мимо тебе! Нічия слюза най на тобі грішми не присохне! Бо гріх будеш мати не спасенний, і коли за нього не скараєшся ти, то будуть покарані діти!» [6, 423].

Про сумлінність і людяність лікаря Анни детально повідомляється і в повісті «Казка білого інею». Саме з цієї повісті читач дізнається про нерозривний зв'язок доньки-лікаря з матір'ю, родиною, рідним краєм, сконцентрованим символом якого стає гора Ясенова, з мораллю і світоглядом верховинців, хоча й почуття самоповаги міського мешканця та інтелігента для неї теж притаманне. І все це у неї не на показ, а внутрішня емоційно-чуттєва переконаність. «Вона дійсно відчувала себе дома тою, хто після довгих і далеких переходів та блукань ураз повернувся для власної радості в рідну хату, обігрівся тут й оцінив затишне тепло, трапив до ситого столу» [6, 292]. Близькою для наратора є турбота доньки про батьків і рідних, готовність

допомогти їм, за першої нагальної потреби особисто провідати їх.

Саме ці риси притаманні для архетипу Старого Мудреця — старійшини роду — носія віковичної мудрості, колективного несвідомого, закоріненого в міфологічному минулому. «У сучасному вченні про символи старець розглядається як персоніфікація вікової мудрості людства або колективного несвідомого» [4, 493]. Риси Старого Мудреця (чи Мудрого Старця) можуть по-різному трансформуватися у літературному творі аж до невпізнання, але не стираються зовсім, формують архетипний образ («Архетипний образ — спосіб вияву архетипу в свідомості, набуття видимої форми. Є згушенням незліченних психічних процесів, яке відображає типову форму повторюваного душевного переживання. Те саме — первинний образ» [2, 373]). Образи діда, батька, матері в різних творах І. Чендея стають саме індивідуалізованими втіленнями архетипів Старого Мудреця, Батька, Вічної Матері та ін.

Варто врахувати також, що поняття «архетип» у науці є багатозначним. Одне з його тлумачень таке: «Повторювана низка образів у творі чи творчості митця (за Н. Фраєм): наприклад, козак, могила, кобзар, Дніпро, степ у Т. Шевченка» [3, 10]. Відштовхуючись від нього, можна стверджувати, що творчість Івана Чендея базується на архетипних образах, наскрізь просякнута ними. Досить згадати вже аналізовані повторювані образи хати, порога, колиски, криниці, плуга, а також гори Ясенови, села Забереж та ін., які у творах Івана Чендея є не менш значимими, ніж образи Дніпра, могили, козака тощо у Тараса Шевченка.

Видається, що в думки сестри наратор-автор укладає власні радості від безпосереднього спілкування з батьками та відвідин рідного села, а також переживання від того, що не може провідувати їх так часто, як хотіли б вони і як хотілося б йому самому. Власні й суспільні клопоти не дають можливості віддати належне за батьківські турботи й науку, за щастя спілкування з малою батьківщиною. «Перше її почуття пробрало радістю світлого щастя зустрічі з матір'ю, коли вона жива і здорова, а ти — її дитина. Друге її почуття ураз наповняло прикритістю невдоволення і того самосуду, що завжди болить і огортає доріканнями твоє сумління за те, що хтось найближчий і найрідніший зі всіх на світі тобі віддав усе, що міг, отримавши взамін мало або й нічого...» [6, 282]. Приблизно такі ж думки постійно проносяться в голові наратора-сина (з однойменного оповідання «Син»), якого можна вважати протагоністом письменника. Подібні міркування навідують і журналіста Головчука (прізвище матері письменника) зі «Скрипу колиски», і наратора з «Луни блакитного овиду» та «Іванових журавлів».

Звично для міфологічно-фольклорного світогляду у творчості Івана Чендея провідну роль відіграють представники старших поколінь, які є носіями споконвічних традицій роду і спільноти. Думка піддати сумніву ці традиції через їх дивакуватість, незрозумілість (бо витоки загубилися у глибині віків) навіть не зроджується у головах верховинців, а заразом і в нараторів Чендеевих творів. Багатовікові настанови та їх носії — старші люди, «старшина» — набувають ознак сакральності. Попри те, що наратори чи інші персонажі творів І. Чендея досягають значних успіхів у суспільній ієрархії, заслуговують пошану, високі посади, можуть похизуватися великими заробітками, є авторитетними для багатьох людей за межами рідного села, не вони стають носіями моральної істини, творцями дороговказів для подальшого буття.

Беззаперечними носіями світоглядних традицій і догм, уявлень про добро і зло, про те, як правильно вибудувати власне життя і взаємини з іншими людьми, стають «старші» люди. Старші чоловіки утверджують принципи буття як учителі, наставники, є активними у цьому процесі — від фізичних покарань за провини чи «для науки» до проповідей і виголошень містких афоризмів, які карбуються в пам'яті «учнів» на все подальше життя. Жінки ж найчастіше є «пасивними» вчителями, вони не нав'язують свої позиції й переконання, але є зразками для наслідування. Батько чи дід апелює найчастіше до розуму, матері та бабусі керуються, насамперед, чуттєвістю, емоційністю. Ідеальність образу матері на тлі певної неоднозначності образу батька в багатьох творах І. Чендея породжує питання: чия «наука» — матері чи батька — є більш дієвою? Хоча це питання швидше риторичне, бо вся «старшина» разом передає від попередніх до наступних поколінь один і той самий погляд на Бога, світ і людину.

Інколи може видатися, що наратор ставить під сумнів авторитет і непомильність батька чи батьків. Так український радянський письменник повинен утверджувати атеїстичний світогляд. Тому може скластися враження, що, наприклад, Михайло Пригара («Птахи полишають гнізда...») сам приходять до розуміння помилковості свого бажання зробити сина Василька священником. Батько дійсно відмовляється від свого наміру, можливо, письменник справді приводить його до такого рішення з цензурних міркувань. Але релігійно-світоглядні основи Пригари насправді залишаються непохитними. Він і раніше не дуже прихильно ставився до священників, зокрема до отця Мацоли, насамперед через те, що той не зовсім ревно, до самозречення, виконує свої обов'язки слуги Божого. Бути добрим християнином, логічно міркує селянин, можна і не-священнику. Значно важливіше дотримуватися заповідей Божих у вчинках, ніж в обрядах.

Хоча чітко дотримання звичаїв і обрядів теж дуже важливе. У цьому переконують останні сторінки роману, коли Пригара першою через поріг нової хати, разом із «живим» вогнем, приносить зі «Згариці-Пригариці» ікону свого хоронителя архангела Михаїла.

Іван Чендей, очевидно, не був знайомий хоч би з азами архетипної теорії К.-Г. Юнга, його соратників і послідовників. Тому ще більш показовим є те, що окремі образи творів закарпатського письменника чітко позначені рисами архетипів. Один із таких архетипів — архетип Старого Мудреця, який найчастіше втілюється в конкретних образах діда наратора чи просто дуже старої людини, яку верховинці й автор теж називають дідом. Усі персонажі-діди наділені в текстах І. Чендея індивідуальною неповторністю; в автобіографічних творах прикмети реальних, і через те так само неповторних, людей сильно відчутні. Проте їх усіх еднають пошана наратора й персонажів до них, беззаперечна переконаність у їх життєвій мудрості, збереженні досвіду поколінь, який дає можливість мудро і справедливо розв'язувати сучасні проблеми.

Як конкретно-чуттєве наповнення архетипної моделі Старого Мудреця у творчості І. Чендея постає головний герой із оповідання «Криниця діда Василя», якого наратор неодноразово називає у тексті не тільки на ім'я, але й не менш часто «старим». Невипадково він показує невістці колицку і «коритище», в якому купають покійника, нагадуючи про безперервний ланцюг життя та смерті, про те, що життя не обмежується сьогоденним існуванням. Суттєво змінюється життя дітей діда Василя, його односельців, а його переконання, світогляд — незмінні. З позицій сучасності це здається дивним, але з метафізичної точки зору — правильним. Тому «хороші» зараз, на короткий час, гроші, які пропонуються заготівельниками за горіх, видаються нікчемними перед минулими і майбутніми роками спорідненого співбуття з деревом.

Таким мудрецем, наставником і одночасно грізним зберігачем традицій, народної моралі постає старий Федір, Миколин тесть із «Казки блакитного інею». Можливо, Федір і сам уважав відро горіхів, які Микола взяв із дерева свояка, не вартим сварки, але свояк Юр — інший зять старого — прийшов до нього як до судді, старійшини роду, і дід змушений забути про особисті симпатії й антипатії, керуватися лише неписаним законом. Уже портретна характеристика Федора зроджує стійкі асоціації з архетипом мудрого старця. *«Добрий і лагідний голуб, завжди спокійний і мудрий мислитель, благодійник не єдино для власних дітей, але й для кожного, хто ради Федорової шукав і просив, тесть явився похмурим і злим»* [6, 271]. Авторитет навіть караючого діда Федора є незаперечним, його нагінку Микола

сприймає як науку, а не покару. *«Либонь, ще й тому її Миколі такою терпкою і до болю гіркою прийшлася наука, що до вчителів і наставників був залучений сам батько Федір — поважний і статечний газда, якого сам Микола щиро любив, ставив над усе...»* [6, 271]. «Поважними і статечними газдами» у творах І. Чендея відтворюються також старий батько з оповідання «Син», діди з повістей письменника, батько наратора-автора зі «Скрипу колиски», до них за статусом і світоглядом наближується вже немолодий Михайло Пригара («Птахи полишають гнізда...»).

Крім дідів, інших старих і розумних верховинців, був у письменника Івана Чендея ще один беззаперечний авторитет, який корелював із архетипом мудреця і перевершував за індивідуальною значимістю всіх інших сільських «старців». Це батько письменника. І досі у спогадах односельців він постає як патріарх роду, носій традицій навіть в одязі й зовнішності, якими би немодними вони не здавалися. Завжди у білій полотняній одязі, яку носили в попередні віки і яку вже ніхто не використовував у роки 70–80-і минулого століття. З довгим сивим волоссям, з пишними вусами та бородою.

Видається, що на схилі років письменник Іван Михайлович Чендей намагався у власному зовнішньому вигляді наслідувати батька, досить порівняти його власні фотопортрети й описи батька. Ось яким постав на схилі років батько письменника перед зором М. Жулинського, справивши надзвичайне і незабутнє враження: *«...І заходив дід Михайло у Преображенську церкву з таким величним спокоєм на апостольському обличчі, що мимоволі голови дубівчан поверталися слідом за ним і ще довго їхні очі були звернені на цього сивобородого чоловіка з довгим, кольору витіпаних конопель волоссям, що м'яко лягало на його міцні плечі. Іван Чендей із синівською шанобою зайшов слідом, але не наближався впритул до батька. Лаштуючись до церкви, дід Михайло одягнув білі штани й білу сорочку, наверх — безрукавку, чорні черевики і, ясна річ, капелюха»* [1, 5]. Цікаво, що білий полотняний одяг часто породжував насмішкуваті репліки серед молоді, але й досі ні в кого не викликає здивування чи зауважень традиційний верховинський капелюх.

У науку Михайло Чендей віддавав сина з твердим наміром вивчити його на православного священика. Не стільки для того, щоб дати йому добрячий шматок хліба з маслом (хоча й такі думки були, значною мірою їх відтворено у міркуваннях Михайла Пригари про можливе попівство сина Василька), скільки з метою мати щирого слугу і проповідника слова Божого православного спрямування. Жертвна, майже фанатична зосередженість батька на духовному житті відтворюється вже з ранніх творів Івана Чендея. Так незаслужена покара сина відтворюється в оповіданні

«Книжечка» (1948). Хлопець нудного, з мжичкою на дворі, осіннього вечора з захопленням читає твори Федьковича, «про Довбуша і Дзвінку». Натомість батько гнівно вимагає брати й «читати голосно» «Ветхий і Новий завіт». Зрештою розлючений непослухом, а ще, можливо, й тим, що стукнув молотком по пальцю (прагнення батька зігнати злість за такий удар на домашніх повторюється в романі «Птахи полишають гнізда...» та в автобіографічних творах), батько кидає книжечку, яка так дорого дісталася хлопцеві, у дверці плити.

З тексту оповідання зрозуміло, що вчинок батька аж ніяк не викликає захоплення у спраглому знавці, спілкуванні з красним словом читача і наратора, за яким криється вже дорослий автор. Але це невдоволення поєднується з відтворенням і фанатичної віри верховинця: *«Ти замість божого слова читаєш пустоту? Що ні тілу, ні душі хосна од неї нема! Так слухаєш, коли кажу брати в руки біблію!»* [5, 46]. Напрошуються аналогії з халіфом, який наказав спалити Олександрійську бібліотеку, бо ж книги, які суперечать Коранові, не потрібні, якщо ж повторюють його постулати — теж непотрібні, бо все це вже сказано в Корані.

У повісті «Іванові журавлі» згадується про кохання головного героя твору, тоді ще парубка, до Верони, доньки заможного газди Маріаша. Все йшло до швидкого весілля, та з'ясувалося, що дівчина потайки завела шури-мури ще і з паничем Шонієм («багата сідлала коней двох»), про що й дізнався Іван. Як потім не пробував уговорити його газда, обіцяючи добряче придане, парубок не хотів і чути про весілля: не можна зраджувати щире почуття, як не можна його купити чи відкупити зраду. Іван одружується з Оленою, до якої кохання, мабуть, не було, але з котрою прожив у взаємоповазі, злагоді й любові, яка прийшла за роки спільного життя, спільних турбот і спільних морально-етичних переконань, що базувалися на цінностях, вироблених народом протягом століть. Прототипами повісті були дружинині батьки, тому письменник мав бути обережним у трансформації тих чи інших фактів їх біографії, але саме така розстановка акцентів, яку робить І. Чендей в «Іванових журавлях», очевидно, була прийнятною і для родичів, і для верховинської шкали цінностей.

Звичною справою було і залишається інколи й досі, що молодят парують їх батьки, керуючись майновими інтересами («знайся кінь з конем...»), бажанням породичатися з шанованою родиною, з порядним, працюючим парубком чи дівчиною тощо. Це призводило до того, що часто ламалися долі молодих людей, яких розлучали з коханими чи віддавали заміж за нелюбів. Саме про таку ситуацію йдеться в оповіданні І. Чендея «Зведениця». Наймичку Настю віддали заміж за слабосилого

і слабовольного Гриця Дурундяка, який, проте, з заможної й шанованої сім'ї: один брат стояв у церкві коло криласа, інший — «ходив з тарілем після отченаша», а Гриць «кадило роздмухував». Однак Настя не має жодних почуттів до чоловіка і потайки зустрічається з Василем.

В оповіданні так і не сказано, чи кохає молода жінка «любаса», але життя з нелюбом, мабуть, її зовсім не тішить, як і не тишили дозаміжні залицяння Грицевого брата Дмитра, котрому вліпила ляпаса: залицяння зводилося до того, що хотів просто повалити її зразу на землю, бо ж котра наймичка не буде рада любощам із газдівським сином. Драматизму дії додає те, що Гриць щиро кохає дружину. Однак решта сім'ї сприймають дівчину як істоту нижчого сорту: «Притулили гадюку до серця, думали — голе, босе, буде чистувати газду!» [6, 36]. Газдівська рідня вирішує належно покарати Настю.

Важко зробити однозначний висновок, як ставиться наратор і автор до Насті, до її позашлюбних зв'язків, наскільки непробачним уважає її гріх. Можливо, він не відкидає самої ідеї покари. Але аж ніяк не сприймає спонук до покарання і витонченої жорстокості з боку Дурундяків, які керуються не стільки тим, що Настя вчинила гріх або з образи за брата, а лише тим, що про це дізналися люди і насміхаються з чесного роду. Сильно бити Настю вони не збираються, бо хто ж буде працювати? Та й жандарми можуть притягти до відповідальності. Тому вони вирішили пороздирати їй шкіру кішкою: і боліти добряче буде, і працювати зможе, і ніхто не бачитиме шрамів.

Дружина Івана Чендея у спогадах пише, що «професор Марко [...] запитав мене, чому в Чендея нема творів про кохання» [7, 42]. Кохання дуже важливе у житті людини — така думка напрошується з творів Івана Чендея, але про нього письменник пише мало. Не воно є основою сімейного, освяченого таїнством шлюбу буття. Значно важливішими є вже згадувана злагода, взаємоповага, духовна і душевна спорідненість, яка витворюється роками спільних турбот, моральних настанов, ціннісних орієнтирів і яка, зрештою, переростає в щирю любов. Мабуть, до цього спонукали не тільки споконвічні народні етичні цінності й переконання, життєвий досвід верховинців, але й досвід та драматизм особистого життя самого письменника.

Саме про це пише дружина І. Чендея [7], мужньо вдаючись до сміливої відвертості про особисті почуття, власні й чоловікові. Спочатку Іван заочно познайомився і листувався з іншою, старшою, сестрою армійського товариша (ще в угорському

війську). Після втечі з хортистської армії в 44-му потрапив у Чинадієво, долею випадку познайомився з молодшою — Марією — і, мабуть, закохався, вважаючи, що вона «могла б його доповнювати», захоплюючись її освіченістю та вмінням виконувати хатню і городню роботу. Але «він мені сподобався». Тому письменника, очевидно, все життя муляло питання: чому дружина вийшла за нього заміж без кохання? «Бо ти вмів гарно говорити, а це мені на той час подобалося». Замолоду «одне перед одним змагалися». Однак із роками усі суперечності притерлися, зникли. «Першим читачем Чендеевих творів була я. Він цінував мою думку. А я його як письменника». Чимало важили навіть практичні таланти дружини, вміння вести господарство, обробляти город і смачно готувати їжу, «а він любив поїсти».

Марія Іванівна Чендей щиро зізнається, чому ж, на її погляд, так мало її чоловік писав про кохання: «Думаю, що Чендей не став Шекспіром саме через мене». І зразу ж додає: «Але правди ніде діти — він створив неповторні і вічні образи» [7, 36]. Думка не беззаперечна, але вона багато що прояснює стосовно письменникового розуміння, яким саме повинні бути сімейне життя, взаємини між чоловіком і дружиною, що повинно бути їх невід'ємною, обов'язковою основою, а що — бажаним доповненням.

Побут, господарство, види діяльності горянина формувалися віками і значною мірою збереглися навіть у вихорі змін, які прийшли в Закарпаття у ХХ столітті. Предмети побуту, праці майже в кожній хаті, багатій чи бідній, були одними й тими самими. Довготривале життя граждою призводило до того, що селянин зріднювався з цими предметами, домашніми тваринами, садибою, навколишньою природою, не уявляв себе без них. Саме ця спорідненість знаходить відтворення в оповіданнях, повістях і романах Івана Чендея. Проте значно більшою була, зрозуміло, спорідненість духовного і тілесного рівня, яка виникала між людьми у верховинській садибі. Адже найчастіше це були найближчі кривняки, сім'я чи родина, рід. Просторова обмеженість повсякденного існування ще більше зближувала родичів, в'язала їх нерозривними нитками. Зроджувалася спорідненість також із тими, хто не був родичем, але був сусідом, односельчанином-верховинцем, земляком, навіть якщо на заваді ставало соціальне протистояння, сварки чи міжродова ворожнеча, бо об'єднували їх повсякденне спілкування, потреба вирішення нагальних справ громадою, спільний світогляд, віра, релігія, минуле й сьогодення рідного краю.

ДЖЕРЕЛА

1. Жулинський М. Духовна свіча Івана Чендея / Микола Жулинський // Чендей І. Вибране : в 2 т. — Ужгород : Карпати, 2002. — Т. 1 : Оповідання, повісті. — С. 5–14.
2. Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство: посібник / Н.В. Зборовська. — К. : Академвидав, 2003. — 392 с.
3. Іванишин В. Тезаурус до курсу «Теорія літератури» / Василь Іванишин. — Дрогобич : ВФ «Відродження», 2007. — 112 с.
4. Керлот Х.Э. Словарь символов / Керлот Хуан Эдуардо. — М. : «REFL-book», 1994. — 608 с.
5. Чендей І. Вибрані твори : в 2-х т. / Іван Чендей. — К. : Дніпро, 1982. — Т. 1 : Оповідання. Птахи полишають гнізда... : роман / Передм. М. Жулинського. — 623 с.
6. Чендей І. Вибрані твори : в 2-х т. / Іван Чендей. — К. : Дніпро, 1982. — Т. 2 : повісті. — 516 с.
7. Чендей М. Ідейно-естетичні засади творчості Івана Чендея (на матеріалі щоденникових записів 1953–1964 років) / Марія Чендей // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. — Вип. 11 : Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті. — Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2007. — С. 6–10.

В статье ведется речь о семье как центре творческой вселенной Ивана Чендея. Родство духовного и телесного уровня, которое возникало между людьми в верховинской усадьбе, находит свое продолжение в рассказах, повестях и романах закарпатского писателя. Ведь чаще всего это были ближайшие кровные, семья или родственники, род. Акцентуация на семейном родстве стала в текстах И. Чендея синтезом автобиографичности его произведений с архетипной основой закарпатского народного миропонимания.

Ключевые слова: быт, архетип, архетипный образ, гражда (гуцульская семейная усадьба), прототип, хронотоп.

The article is focused on family as the center of creative universe of Ivan Chendei. The alliance of spiritual and corporal level, that arose among people in the Verkhovyna farmstead, finds a recreation in stories and novels of the Zakarpattia writer. In fact, those were mostly his nearest kin, relatives or family. Accentuation on a domestic cognation became in texts of I. Chendei the synthesis of autobiographical character of his works with the archetype basis of Zakarpattia folk attitude.

Key words: way of life, archetype, archetype character, grazhda (Hutsul family farmstead), prototype, chronotop.